

IDEJA UNIVERZITETA / Immanuel Kant, Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling i Friedrich Nietzsche; izabrao, preveo i predgovor napisao Branko Despot. - Zagreb: Globus, 1991.

Svako vrijeme ima onakvo sveučilište kakvo je i samo. Konkretnije govoreći, sveučilište je uvijek bilo (i bit će) funkcija danih stvaralačkih akata epohe i dominantnih sistema javnog komuniciranja.

Ako se s te točke dijakronijski promotri sveučilište, onda je lako razabrati da je u doba magijske slike svijeta dominiralo tzv. prirodno sveučilište gdje su se stvarala i diseminirala prva tehnološka iskustva pračovjeka u okruženju spacijalne komunikacije. Kasnije, oko 5000. godine pr. Kr. stvoreno je mitsko sveučilište u kome je dominirala temporalna komunikacija. Za razliku od prirodnog sveučilišta koje je počivalo na perceptivnoj moći čovjeka, temporalno sveučilište već je osvojilo i dimenziju vremena te je svoje istraživanje proteglo više na prošlost, a malim dijelom i na budućnost. Kako je dobro uočio K. Jaspers, oko 500. godine pr. Kr. (po njemu je to tzv. osno ili stožerno vrijeme koje karakterizira obrat od mitološkog svjetonazora k racionalnoj slici svijeta) stvara se racionalno sveučilište u sklopu Platonove akademije, Aristotelova liceja, *Stoe poikile*, te Pitagorina znanstveno-vjerskog saveza kao i rimskog Ateneja.

Ta nova forma znanstvenog utemeljenja sveučilišta posebno se strukturira u Europi od XII. do XVI. st. kada dobivamo suvremeno oblikovano sveučilište.

Nakon toga renesansnog tipa sveučilišta, a i uslijed snažnog razvoja znanosti i filozofije, plejada filozofa i učenjaka počinje promišljati mogućnosti stvaranja tzv. humanističkog sveučilišta u kome će antropologija biti utemeljena znanost, jer to sveučilište nije ništa drugo do mjesto gdje se čovjek/čovječanstvo maksimalno osvješćuje i tako emancipira.

Knjiga *Ideja univerziteta*, koju je priredio, preveo i tekstove izabrao dr. B. Despot, predstavlja pledoaje upravo za taj tip humanističkog sveučilišta koje je konačno dovršio 1809. A. Humbolt otvaranjem Berlinskog sveučilišta. Rasprave I. Kanta, F. Schellinga i F. Nietzschea filozofski su prinos promišljanju toga modernog sveučilišta koje je dominiralo Njemačkom i Europom tijekom XIX. st.

Prema toj koncepciji sveučilište je vrhunska znanstveno-edukativna institucija nacije u kojoj se oblikuje duhovna vertikala zemlje i svijeta. Humanizam kao jedna opća imenica koja označuje cijeli *regnum humanum* (čovjekovo carstvo) jest temeljna ideja vodilja. Prema tome, opća je zadaća tog sveučilišta odgovoriti na pitanje odakle čovjek, što ili tko je čovjek i kamo mu je ići (što je smisao egzistencije). Metodologija toga traganja za čovjekom *in toto* jest filozofska i povijesno-umjetnička refleksija. Konkretna zadaća humanističkog sveučilišta bila je zato izgradnja racionalnog sustava znanosti, stvaranje novih spoznaja i njihovo posredovanje talentiranoj sveučilišnoj mladeži.

Kant je u toj svojoj viziji iznad svega cijenio bistrinu uma, pa se zalagao za čisti apriorni (logički) pristup analizi svega ispred, iza i iznad nas. Kako on to kaže, ne uči »putem toka stvari odozdo uvis, nego o d o z g o « (str. 101), a to znači od zadobivene sinteze, ideje kao vrhunske spoznaje koja postaje i ostaje kriterij cjelokupnog duhovnog djelovanja pojedinca i nacije kao i čovječanstva.

Kant zato iznad svega naglašava kako je »nužno, dakle, da se na univerzitetima saopći javna opća poduka o svrsi, načinu i cjelini i posebnim predmetima akademskog studija« (str. 130). Što se pak same tehnologije sveučilišnog djelovanja tiče, Kant smatra da pojam studiranja već po sebi, a naročito s obzirom na odnose novije kulture, uključuje u sebi dvije strane. Prva je povijesna i apsolvira se učenjem kao najefikasnijim načinom participacije u kulturnom korpusu koji je već stvoren, a druga je kreativna i u nju ulaze samo rijetki. »Učenje je samo negativni uvjet, istinska intususcepcija nije moguća bez unutrašnje p r e o b r a - z b e sebe u sebi samome. Sva pravila koja bi se mogla propisati studiranju, sabiru se u jednome: uči samo da bi sam stvarao« (str. 151-152). Time je Kant zacrtao dvije glavne zadaće svakog sveučilišta, pa i onoga koje danas nastaje: uspješno svladavanje spoznaja prošlih generacija i stvaranje novih spoznaja. U ovoj raspravi Kant nadalje pokušava ideju učenja i stvaranja razglobiti u područjima studija čistih znanosti uma i onih primijenjenih. No, upravo u tome dijelu njegov su razglabanja zastarjela, jer se svijet i čovjek dalje razvio, pa je samim tim uspostavio i nove klasifikacijske sustave znanosti.

Što se pak Schellingove koncepcije sveučilišta tiče, on još apodiktikije naglašava stvaralačku funkciju sveučilišta kao institucije gdje se sloboda njeguje u najvišoj mjeri. Ako je cijeli svijet samo jedno kretanje prema slobodi, i ako se priroda stalno transformira u nove, više entitete, onda je povijest (prirode, svijeta i čovjeka) jedan od glavnih predmeta sveučilišta. Dosljedno tome Schelling piše: »O načinu kako treba studirati historiju neka bude dovoljno slijedeće. Ona se u cijelosti mora promatrati na način epa koji nema određeni početak ni određeni kraj: izuzme se ona točka, koja se drži za najznačajniju ili najinteresantniju, i iz ove se obrazuje i širi cjelina u svim pravcima« (str. 207). Schelling se tako primiče jednoj organizmičkoj ideji sveučilišta. Jer, ako je cijeli svijet jedan makroorganizam koji vibracijski pulsira, onda je nužno na taj sveobuhvatni način ustrojiti znanost, umjetnost i sveučilište. Time se Schelling primakao vrlo blizu današnjoj dominantnoj slici svijeta putem uspostave svih odnosa na crti od pojedinačnog prema općem preko posebnog.

Priredivač je posve imao pravo kad je u ovome zborniku na treće mjesto (u smislu *finis opus coronat*) uvrstio raspravu F. Nietzschea *O budućnosti naših obrazovnih ustanova*, jer je upravo taj autor navijestio i gotovo predvidio osnovnu ideju budućeg (a to znači današnjeg) sveučilišta. Kao najdublji mislilac slobode i stvaralačkog čina Nietzsche kaže: »Što se mene tiče, ja poznajem samo jednu istinsku opreku, ustanove o b r a z o v a n j a i ustanove ž i v o t n e nužde; u drugu vrstu spadaju sve postojeće škole, o ovoj prvoj pak ja govorim« (str. 303). Naravno, Nietzsche ne negira nužnost postojanja škola iz životne nužde (to je cjelokupni susav *Berufsschule*: škola za zanimanje ove ili one vrste), ali naglašava da samo ustanove obrazovanja personaliteta, stvaralačke kompetencije predstavljaju vertikalu školskog sustava. Sveučilište bi se zato moralo ustrojiti kao ustanova vrhunskog obrazovanja. Nietzsche je zbog svega toga protiv omasovljavanja visokog školstva, jer je to samo način njegove prostitucije, banalizacije.

Kakva korist od objavljivanja ovih rasprava njemačkih filozofa o najboljem sveučilištu? Budući da su oni bili neimari sveučilišta u svome vremenu, korist je njihovih promišljanja ponajprije u učenju metode inovacije sveučilišta. Naime, svi su oni stavljali na pravo mjesto kreativitet, maštu, kombinatoriku,

aktivni studij, i to su trajne vrijednosti u oblikovanju sveučilišta danas, jer novo hrvatsko sveučilište mora postati hram kreacije, dostizanja najviših znanstvenih i umjetničkih iskoraka, a ne mimetičko slabo praćenje prošlosti. *Drang nach Zukunft* (prodor prema budućnosti) je osnovno geslo sveučilišta XXI. stoljeća. Funkcionalističko sveučilište prošloga stoljeća bilo je apologija sadašnjosti i njena horizontalnog funkcioniranja, a sveučilište je u svim ranijim epohama bilo apologija prošlosti (zato mu je povijest bila osnovna vrijednost). Suvremeno sveučilište, kako to naglašava s pravom i B. Despot, jest »zajedništvo tražitelja istine pod gospodarstvom slobode«. Kako je to na drugi način rekao i K. Jaspers, sveučilište je »kozmos učenjaka«, to je vrhunska duhovna zajednica onih koji se penju na vertikali. I zato bi sveta dužnost naše nove reforme sveučilišta bila očistiti staro sveučilište od naplavina i kontaminiranosti boljševičke horizontale i masovnosti.

Ovaj će zbornik zbog toga pomoći u prvom redu onima koji to novo sveučilište promišljaju, zamišljaju i nastoje ostvariti, a onda i samim studentima da istinski shvate kako je sveučilište vraški ozbiljna i teška stvar, a ne sporedna stvar, formalnost koju treba obaviti radi socijalne promocije. U svakom slučaju, knjiga je štivo za otrežnjavanje svih!

Ivan Vavra

SENJSKO PUČKO ŠKOLSTVO / Mirko Raguž. - Magistarska radnja. - Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1992.

Autor je svoju dijakronijsku analizu šireg senjskog školstva započeo od prvih pisanih spomenika do danas.

Kompozicijski radnja je podijeljena u deset poglavlja.

U prvom dijelu (predgovoru) autor obrazlaže motive koji su ga rukovodili da u jednoj sintetskoj studiji analizira razvoj senjskog školstva koje je do sada samo parcijalno zahvaćano.

U drugom dijelu on navodi važan povijesni podatak da je na području Senja postojala škola još u X. st. i koja je bila rasadište nekoliko desetaka za ono vrijeme dobro opremljenih škola.

Nakon tih uvodnih razmatranja autor u trećem poglavlju donosi kratku povijest Senja od ilirsko-rimskih vremena do glagoljaškog središta u doba narodnih vladara. Zatim opisuje povijesne peripetije što ih je grad Senj doživljavao za mađarske i kasnije habsburške vladavine. Kako kaže autor, Senj doživljava svoje zlatno doba tek u XIX. st. od 1824. do 1862. kada je postao glavna izvozno-uvozna luka na samo za Hrvatsku nego i šira mađarska i austrijska područja. Taj je gospodarski uspon Senja uvjetovao i razvoj školstva.

U četvrtom poglavlju autor studiozno obrađuje razvoj pučkog školstva u Hrvatskoj, ali s posebnim osvrtom na glavne hrvatske regije i u njima posebno pučke škole u Senju.

Sa znanstvenog stajališta najvažniji je peti dio ovog rada, jer se u njemu nalazi nekoliko rijetkih a vrijednih povijesnih dokumenata koji omogućuju shvaćanje doprinosa senjskog školstva ukupnom školskom razvoju Hrvatske koji nije mali.

U praćenju geneze pučkog školstva autor je uočio tri važnije etape: prva, koja ide od početka do 1848., druga, koja seže od 1848. do 1941. godine i treća, od 1941. do 1980. godine. Interesantno je napomenuti da se autor u rekonstrukciji senjskog školstva služio uz primarne i nizom sekundarnih i tercijarnih izvora. Zahvaljujući tome, on je uspio konkretnije osvijetliti pređeni put i, što je još važnije, prikazati kako su senjske škole funkcionirale (programi, udžbenici, nastavno djelovanje, školska oprema, zgrade i status učitelja). Slikovne nam ilustracije još adekvatnije dočaravaju sustav arhitektonske strukture senjskih škola koje su mahom građene od kamena. Što se pak tiče unutrašnje strukture trivijalnih (osnovnih) škola, one su jednostavno građene s četiri temeljne učionice i malim prostorijama za sanitarni trakt, odnosno spremišta ogrjeva te stanom za učitelja. Autor je također izradio solidne statističke tablice iz kojih se vidi broj učenika u pojedinom razdoblju. Za povijest pedagogije bit će, svakako, dragocjeni i potpuni popisi učitelja/učiteljica što su radili u senjskim školama.

U pretposljednem IX. poglavlju autor je objavio u sastavu ove radnje i velik broj originalnih dokumenata, ondašnjih školskih obrazaca, svjedodžaba, dopisa i uzoraka dnevnika rada što je dragocjen dokumentacijski materijal za uspoređivanje sa sličnim dokumentima u drugim hrvatskim regijama. Pedeset i sedam marljivo sakupljenih dokumenata tako uspijevaju reljefno dočarati kako su i po kojim pravilima radile te škole od najranijih vremena do naših dana.

Vrijedno je također istaknuti da se autor obilno koristio muzejskim predmetima i dokumentima koji su teško pristupačni, pa će i to pomoći piscima sustavne povijesti pedagogije i školstva u Hrvatskoj.

Objektivno vrednujući taj svoj pionirski rad, autor je na kraju naglasio kako mu je osnovni zadatak bio »upotpuniti onu prazninu koja je do sada postojala u povijesti hrvatske pedagogije i pučkog školstva Hrvatske i, posebno, senjskog kraja« (str. 151). I u tome zadatku autor je uspio, što je potvrđeno i u recenzijama ovoga magistarskog rada.

Budući da je dojučerašnja boljševička povijest pedagogije zanemarivala regionalnu povijest školstva i prosvjete, ovaj bismo primjer trebali slijediti i za nekoliko godina istražiti razvoj pučkog školstva u svim ostalim do sada još neobrađenim regijama.

Ivan Biondić

DAS KROATISCHE SCHULWESEN IM BURGENLAND 1921.-1991. = HRVATSKO ŠKOLSTVO U GRADIŠĆU 1921.-1991. / Helga Machtinger, Johann Goettel, Nikolaus Bencsics. - Željezno : Narodna visoka škola Gradišćanskih Hrvatov, 1991. - 47 str.

Razvitak i probleme školstva hrvatske manjine od vremena priključenja Gradišća Austriji 1921. godine do 1991. sažeto nam prikazuje knjiga. Dotično povijesno razdoblje tri su autora među sobom podijelila i obradila. Mr. Helga Machtinger u poglavlju *Probleme des kroatischen Schulwesens zur Zeit des Anschlusses des Burgenlandes an Oesterreich* (Problemi hrvatskoga školstva u doba priključenja Gradišća Austriji), navodi razlike između mađarskog školstva, pod